

Megfogyva bár...

Helyzetkép a tanodák finanszírozási hátteréről¹

Fejes József Balázs
Szűcs Norbert

FEJES JÓZSEF BALÁZS: Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Nevelés-
tudományi Intézet, Nevelélmélet Tanszék, Gyermeki Fejlődés Nyomon Követését Segítő Mérő-
eszközök Fejlesztése Kutatócsoport; Motiváció Oktatási Egyesület; fejesj@edpsy.u-szeged.hu
SZŰCS NORBERT: Motiváció Oktatási Egyesület; szucs.norbert@motivaciomuhely.hu

ABSZTRAKT A tanodamozgalom első két évtizedében elsősorban európai uniós források álltak rendelkezésre, ami a rövid, kiszámíthatatlan és nem folyamatos pályázati ciklusok miatt okozott problémát a tanodák számára. E forrásokat 2019-től állami források váltották fel. Ez a finanszírozási forma stabil és kiszámítható, így kedvez a tanodák működésének. Ugyanakkor az állami támogatás első éveinek tapasztalatai alapján úgy tűnik, a finanszírozási nehézségek nem oldódtak meg. Írásunkban a finanszírozási nehézségek, valamint az ezek hátterében álló okok feltárására vállalkozunk. Nyolc tanoda képviselőjével készítettünk interjút, továbbá a finanszírozással összefüggő elérhető adatokat, statisztikákat tekintettük át. Eredményeink szerint a tanodák többsége, bár látszólag államilag finanszírozott módon végzi tevékenységét, a valóságban – elsősorban adományok és önkéntesek munkája által biztosított – kiegészítő forrásokra támaszkodik feladatai megfelelő ellátása érdekében. A finanszírozási problémák középpontjában a tanodai szakemberek fizetése áll, a tanodák költségvetésének legjelentősebb hányadát a humán erőforrás költségei teszik ki. A kiegészítő szolgáltatások (pl. étkezés, szabadidős, kulturális programok) hiánya könnyebben áthidalható, mivel e programelemek költséghányada jóval alacsonyabb, valamint külső források bevonása (pl. adományok, pályázatok) is egyszerűbb. Az interjúk felvétele óta eltelt időben a tanodák pénzügyi nehézségei vélhetően tovább erősödtek (pl. infláció növekedése, közüzemi költségek és üzemanyagárak emelkedése, KATA kivezetése), így a tanodák finanszírozási helyzetének rövid távú rendezése nélkül reális a veszélye a tanodák tömeges bezárásának.

Kulcsszavak: hátrányos helyzetű tanulók, tanodaprogramok, finanszírozási háttér

¹ Köszönetnyilvánítás: Mindenekelőtt azon tanodás kollégáknak szeretnénk köszönetünket kifejezni, akik vállalták a részvételt e kutatásban. Köszönetet mondunk továbbá Bartha Annamáriának, Juhász Krisztinának és Sipos Fruzsínának, a Budapesti Corvinus Egyetem szociológia szakos hallgatóinak az interjúvázlalt összeállításában, az interjúk megszervezésében és felvételében, valamint átírásában nyújtott segítségükért. Köszönet illeti még a Budapesti Corvinus Egyetem Science Shop kurzusának oktatóit, Bocskor Ákost, Frigyk Mártát és Oborni Katalint, akik lehetővé tették együttműködésünket az intézmény szociológia szakos hallgatóival. A kutatás a Foundation Open Society Institute támogatásának köszönhetően valósult meg (Grant Number OR2019-65252). A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutásfejlesztési és Innovációs Kiválóági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klaszterének IKT és Társadalmi Kihívások Kompetenciaközpontja támogatta. Fejes József Balázs a Gyermeki Fejlődés Nyomon Követését Segítő Mérőeszközök Fejlesztése Kutatócsoport tagja.

“Though depleted but not broken” –

The financial challenges of after-school programs in Hungary

ABSTRACT In the first two decades of their history, Hungarian after-school programs for students with low SES were primarily funded from European Union resources. This meant short, unpredictable periods of funding which lacked continuity, thus making the work of after-school programs challenging. Since 2019, these European Union resources have been replaced by state resources. This change has, on the one hand, brought stability and predictability. On the other hand, however, the experience of the first years suggests that state funding failed to solve the financial challenges of these programs. This paper describes the stumbling blocks of after-school program funding, and explores the reasons behind these. We interviewed eight after-school representatives, and analyzed the publicly available financial data and statistics. We conclude that although after-school programs in Hungary appear to operate from state funding, most of them heavily rely on additional resources – that is, donations and volunteer work, primarily – to be able to properly perform their duties. The core financial problem is the salary of after-school staff. This is not surprising, given that human resource costs account for the largest part of the budget of these programs. It is easier to terminate supplementary services (e.g., meals, recreational and cultural programs), since these represent a much smaller part of the budget, and, alternatively, these may be more easily funded from external resources (donations, other tenders). Since our data collection, the financial difficulties of after-school programs for students with low SES have probably become even more severe (e.g., rising inflation, soaring energy prices, changes to the KATA tax scheme), hence, without providing short-term financial stability for these programs, there is a high risk of mass business shutdown.

Keywords: disadvantaged students, after-school programs for students with low SES, financing

BEVEZETÉS

A magyar oktatási rendszer hiányosságai a méltányosság biztosítása terén jól ismertek (pl. Bazsalya – Hörich 2020, Fejes et al. 2020). A közoktatási rendszeren kívül működő hátránykompenzáló és esélyteremtő programok – közöttük a tanodák – e hiányosságokra adott válaszoknak tekinthetők. A tanodák jelenleg a legtöbb tanulót elérő hazai hátránykompenzáló programok (KSH 2021). A tanodák legfontosabb finanszírozási hátterét a közelmúltig rövid távú európai uniós forrásokra épülő pályázatok biztosították. E forrásokat 2019-től állami források váltották fel. A változás jelentőségét mutatja, hogy a Biztos Kezdet Gyerekházak programján kívül korábban nem volt példa az ágazatban az európai uniós forrásokból fejlesztett programok rendszerszintű állami finanszírozású továbbélésére (I. Balás et al. 2016, Keller 2018).

Jelen munka célja, hogy összegezze az állami finanszírozásra való áttérés tapasztalatait, bemutassa a tanodavilág által érzékelt kihívásokat a finanszírozás területén, megvilágítsa az ennek hátterében álló okokat, valamint megoldási lehetőségeket vázoljon fel. Írásunk az oktatási és szociális szolgáltatások kapcsán egy tipikus tünetre, a működést veszélyeztető alulfinanszírozottságra hívja fel a figyelmet. Ugyanakkor úgy véljük, a problémakör részletes feltárása széles körű érdeklődésre tarthat számot. Egyrészt azért, mert bepillantást enged abba, hogy az oktatási és szociális szféra egyes programjai kapcsán kitűzött célok megvalósulása mely pontokon ütközhet akadályokba, az elégtelen források milyen következményekkel járnak. Másrészt azért, mert unikális tapasztalatokat mutat be: az állam az általa forrásokkal támogatott célok megvalósításában jelentős részben civil szervezetek munkájára támaszkodik.

Tanulmányunk első felében röviden összefoglaljuk a tanodák küldetését, majd a tanodamozgalom alakulását a finanszírozásra fókuszálva. Ezt követően részletesen ismertetjük eredményeinket a tanodák állami forrásokra való áttérésének tapasztalatairól és jelenlegi gazdálkodási helyzetéről. Kutatásunk keretében nyolc tanoda képviselőjével készítettünk interjút 2021 novemberében azzal a céllal, hogy részletesebben megismerhessük a tanodák állami forrásokra való áttérésének tapasztalatait, középpontba helyezve a finanszírozás kérdését.

A TANODA MEGHATÁROZÁSA: MIRE JÓ A TANODA?

A magyarországi formális oktatási rendszer – többek között az oktatás méltányossága szempontjából – fokozódó mértékű diszfunkcionális működése miatt (Bazsalya – Hörich 2020, Fejes et al. 2020) egyre inkább szükség van a közoktatási rendszeren kívül működő hátránykompenzáló és esélyteremtő programokra (Csovcsics 2016, L. Ritók 2016). E programok egy lehetséges megvalósulási formája a tanoda.

A tanodák létrehozásában alapvető szerepet játszott az a feltételezés, hogy a „hagyományos” iskola a hátrányos helyzetű, illetve cigány/roma tanulók sajátos szükségleteihez nem alkalmazkodik megfelelően, így lehetőség szerint egy eltérő szemléletű intézmény ellensúlyozó tevékenységére van szükség (pl. Kerényi 2005). Ebből következően a tanoda általában az iskolától független, legtöbbször térben is elkülönülő kezdeményezés. Ugyanakkor lényeges, hogy a tanoda a közoktatási intézménnyel szorosan együttműködjön (l. Márton 2016).

Az angol nyelvre *iskola utáni támogatóprogramnak* vagy *extrakurrikuláris délutáni iskolának* fordított kifejezések (REF 2009) beszédesek, hiszen a tanodák a kötelező iskolai foglalkozások mellett, délután és/vagy hétvégenként, a tanulók önkéntes részvételével működnek. A tanodák tevékenységeinek lényeges – a formális oktatástól eltérő – jellemzőjének a célcsoport sajátosságaihoz rugalmasan alkalmazkodó működésmódját, komplex pedagógiai megközelítését tekinthetjük, ami számos olyan lehetőség kiaknázását lehetővé teszi, amely a formális oktatás keretei között alig vagy jóval nehezebben valósítható meg. Példaként a szabadidős és a közösségfejlesztő programokat (Kelemen 2016), a megszokottól eltérő pedagógus-diák és pedagógus-szülő viszonyt (Márton 2016), valamint a cigány/roma tanulók identitását megerősítő tevékenységeket említhetjük (Baráth 2016). Eltérő szemléletéből és rugalmas működésmódjából következően a tanodát fenntartó civil szervezetekhez számos innovatív megoldás kifejlesztése köthető, elsősorban a pedagógiai módszerek, a szociális ellátás és a cigány/roma kisebbség helyi társadalmi integrációjának elősegítésével összefüggésben (bővebben: Fejes et al. 2016).

A tanoda definíciója az elmúlt negyedszázad alatt folyamatosan változott, részben a tömegesedésnek, intézményesülésnek, finanszírozási változásoknak köszönhetően, részben a természetes fejlődés, önreflexió következtében (a definíció változásáról bővebben l. Bihari – Csoaba 2018). A 2010-es évek közepe óta használt, a TanodaPlatform-hálózat² által megfogalmazott és az állami (pályázatkíró) szervek által átvett definíció jól leírja a tanodák fontosabb jellemzőit napjainkban: „a tanoda civil vagy egyházi szervezetek által működtetett, helyi sajátos

² A tanodák egy részének érdekérvényesítés, hálózatépítés és szakmai támogatás céljából szerveződő hálózata (további részletek a Minta című pontban).

ságokra, a gyermekek, fiatalok önkéntes részvételére és egyéni szükségleteire építő innovatív szemléletű hátránykompenzáló kezdeményezés, amely egy autonóm módon használt közösségi szinten valósul meg. A tanoda olyan, a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó komplex szolgáltatást nyújt, amelyet a közoktatási rendszerben kevésbé sikeres, a társadalmi periferiára szoruló gyermekek és fiatalok korlátozottan vagy egyáltalán nem érhetnek el.” (Fejes – Szűcs 2016b: 13.)

A meghatározás értelmezésében a Tanodasz tenderd³ (2015) elnevezésű szakmai háttérdokumentum feladatmegjelölései segítséget jelentenek. Eszerint a tanodák tevékenységei a következőket foglalják magukba: 1) tanulástámogatás; 2) a lemorzsolódás megelőzése; 3) mérés-ek megszervezése; 4) szabadidős programok; 5) sport- vagy kulturális programok; 6) nyitott tanodai programok; 7) családlátogatások és 8) családi közösségi programok tartoznak a kötelezően biztosítandó szolgáltatások körébe. Ezek mellett az önként vállalt szolgáltatások körében szereplő feladat lehet a nyári táborok és szakmai műhelyek szervezése, valamint az étkeztetés (EMMI 2019).

A finanszírozási célnak megfelelő hasznosulás érdekében a tanodák működését irányító jogszabály (EMMI 2018) kritériumokat tartalmaz a támogatottak rázorultságának vizsgálata kapcsán. Előírja, hogy a bevont gyermekek 70%-ának rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülőnek kell lennie (ennek alapja a családban az egy főre eső havi jövedelem), e tanulók 50%-ának a hátrányos helyzetű vagy a halmozottan hátrányos helyzetű státuszba kell esnie (ennek alapja a jövedelem mellett a szülők alacsony iskolázottsága, munkanélkülisége, valamint a lakókörnyezet jellemzői).

Az államilag finanszírozott tanodákról szóló jogszabályban (EMMI 2018) rögzített elvárások szerint a tanodák legalább heti négy nap nyitvatartás mellett legalább heti négy órát foglalkoznak minden tanodába járó támogatottal. Egy tanodában 20-30 között változik a hivatalos létszám. 2021-ben összesen 5700 tanuló (1894 alsó tagozatos, 3108 felső tagozatos és 698 középiskolás) vett részt az állami finanszírozású tanodák programjaiban, összesen 190 tanodában (KSH 2021).

A tanodák eredményessége nehezen megítélhető, amelynek egyik oka a rendelkezésre álló kutatások alacsony száma, illetve e vizsgálatok módszertani hiányosságai (I. Szűcs – Fejes 2021). További okként említhető, hogy a tanodák heterogenitása mind a célok, mind a működésüket meghatározó jellemzők mentén olyan fokú heterogenitást mutat, ami szinte kizárja a tanodák széles körére alkalmazható sikerkritériumok definiálását. Vagyis a tanodák egyik előnyének mondható rugalmas, egyéni igényekre reagáló működésmód a másik oldalon az eredmények felmutatásának egyik akadályaként tűnik fel.

A tanodák tanulóira gyakorolt hatásával foglalkozó kutatások elsősorban a nem kognitív területeken jelzik ezen intézmények fejlesztő hatását (Bihari 2021, Fejes – Víggh 2019, Lannert et al. 2013). Megjegyezzük, hogy a nem kognitív készségek fejlesztése legalább olyan fontos, mint a kognitív készségeké. E készségek hatással vannak a tanulás hatékonyságára, a munkapiaci sikerességre, a felnőttkori egészségre és a társas kapcsolatokra (Heckman et al. 2011). Az

³ A Tanodasz tenderd idézett változata 2015–2019 között szabályozta a tanodák szakmai működését az európai uniós pályázatok mellékleteként. A Tanodasz tenderdnek korábban hatályos változatai is léteznek, de ebben az írásban a legutóbbi aktuális változatra hivatkozunk; terjedelmi korlátok miatt nem elemezzük a dokumentum fejlődését.

eredményesség megítélése kapcsán lényeges továbbá, hogy számos olyan terület vizsgálatára nem tértek ki a korábbi kutatások, amelyek összefüggenek a tanodák céljaival, tevékenységével, illetve amelyeket a tanodapedagógusok fontosnak tartanak (I. Kiss – Vastagh 2021). Ilyen terület lehet többek között a tanodába járók lelki és fizikai egészsége, a szülők edukálása vagy – elsősorban a kisebb településeken – a helyi közösség működése és kulturális lehetőségei.

A tanodák szerepe egy tágabb perspektívát, az oktatási rendszer egészét tekintve is vizsgálható. E nézőpontból jellemzően kritikák vetődnek fel. Ezek egyike, hogy ha az állam a tanodák finanszírozásával közvetetten elismeri az oktatási rendszer diszfunkcionális működését, akkor erre a helyzetre miért a probléma exportálásával, rendszeren kívülre helyezésével reagál, az iskola megreformálása helyett – pazarolva az egyébként iskolareformra költhető szűkös forrásokat, és akadályozva a probléma valós megoldását (I. Lannert 2016a, 2016b). Egy további kritika a szegregációhoz kapcsolódik. Mivel a közvélemény és a pedagógusok jelentős része egyszerűen a tanulók térbeli elkülönítésével azonosítja az oktatási szegregáció jelenségét, így minden tanodához kapcsolódó pozitív tapasztalat vagy siker azzal a veszéllyel járhat, hogy a közvélemény és a kevésbé tájékozott pedagógusok számára legitimálja a szegregált oktatást (Szűcs – Fejes 2021).

A TANODAVILÁG ÁLTALÁNOS PROBLÉMÁJA: A FINANSZÍROZÁS

Előzmények

Az első tanodák az 1990-es évek közepén jelentek meg, fenntartásuk adományokhoz, illetve Phare-forrásokhoz kötődött (pl. Szőke 1998). A tanodák „legitimációja” az ezredforduló után valósult meg, a 2003. szeptember 1-jétől hatályos közoktatási törvényben nevesítették a tanodát. 2004-től írnak ki pályázatokat a tanodák finanszírozására, amelyek kezdetben elsősorban a már működő hátránykompenzáló műhelyeket erősítették meg. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás nagyjából első másfél évtizedének időszakában 1-3 évenként megjelent valamilyen pályázat (1. táblázat), ami a tanodák egy részének lehetőséget adott a fennmaradásra. Azért csak egy részének, mert az e pályázati kiírások között eltelt finanszírozás nélküli időszakokban a szervezetek jó része csak ideig-óraig volt képes fenntartani tevékenységét. A tanodák akár több tanévre is finanszírozás nélkül maradtak, amit a tanodák többsége általában nem véselt át, illetve a megkezdett munkát a fennmaradó szervezetek is általában csak csökkentett üzemmódban voltak képesek folytatni. Ez azt jelenti, hogy a másfél-két év alatt felépített struktúrákat (pl. tanulói idősavok, órarend, rendszeres fejlesztő- és szabadidős programok) és kialakított kapcsolatokat (pl. tanulókkal, szülőkkel, közoktatási és gyermekvédelmi intézményekkel, szakemberekkel) minden pályázati ciklus kezdetén újra kellett építeni; ezek időigényesek, felépítésük gyakran éppen addig tartott, amíg egy adott pályázati ciklus befejeződött (Szűcs – Fejes 2021).

A 2012-es pályázat mérföldkőnek tekinthető, hiszen a korábbiaknál jóval több, 177 projekt kapott európai uniós forrásokra alapozott támogatást. Ezzel a tanodamozgalom egyértelműen kiszélesedett, hiszen e pályázati forrás jóval túlmutatott azon, hogy a régóta működő műhelyeket megerősítse. A támogatottak körében a hátránykompenzálással régóta foglalkozó szervezetek mellett számos új kezdeményezés is megjelent. A tanodákat működtető szerveze-

tek felkészültsége, helyi beágyazódása és elköteleződése egyértelműen tovább differenciálódott (Fejes – Szűcs 2016b).

1. táblázat A tanodapályázati kiírások néhány jellemzője a finanszírozás szempontjából

Pályázat kódszáma	Pályázat címe (pályázati kiírás éve)	Támogatás keretösszege (Ft)	Igényelhető összeg/tanoda (Ft)	Nyertes tanodák száma	Megvalósítási idő (hó)
HEFOP/2004/2.1.4	Modell értékű tanoda típusú (extrakurrikuláris) tevékenységek támogatása a hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikeressége érdekében (2004)	300 millió	12–15 millió	23	10–24
HEFOP/2005/2.1.4.B	Tanoda programok támogatása (2005)	515 millió	15–19 millió	27	20–24
TÁMOP-3.3.5/A/08/1 TÁMOP-3.3.5/A/08/1/KMR	Tanoda programok támogatása (2008)	1,3 milliárd	14–22 millió	55	20–24
TÁMOP-3.3.7/09/1 TÁMOP-3.3.7/09/2	Minőségi oktatás támogatása, valamint az egész életen át tartó tanulás elősegítése a kultúra eszközeivel az LHH kistérségek esélyegyenlősége érdekében (2009)	n. é.	n. é.	9	n. é.
TÁMOP-3.3.9.C-12 TÁMOP-3.3.9.A-12/1-KMR TÁMOP-3.3.9.A-12/2	A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai lemorzsolódását csökkentő intézkedések támogatása – Tanoda típusú programok támogatása (2012)	4 milliárd	10–30 millió	177	20–28
EFOP-3.3.1-15 VEKOP-7.3.2-16 EFOP-3.3.1-16	Tanoda programok támogatása (2016)*	7,3 milliárd	15–30 millió	288	16–35
Központi költségvetés (ÁHT: 376095)	A tanoda szolgáltatást működtető szolgáltatók befogadására és állami támogatására (2018)**	2,5 milliárd (évente)	12–13,5 millió	188	1–12
Központi költségvetés (ÁHT: 376095)	A tanoda szolgáltatást működtető szolgáltatók befogadására és állami támogatására (2020)	2,4 milliárd	kb. 12–13,5 millió	kb. 190	36

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: az azonos tartalmú, de különböző régiókra kiírt, így eltérő azonosító számú pályázatokat összevonva kezeljük; n. é.: nem értelmezhető (a kiírás a tanodák működtetésére fordítható forrásokat más célokra fordíthatókkal együtt kezeli, esetenként több településen működő tanodahálózat kialakítását támogatja).

* Az eredeti pályázati kiírások legalább 25 millió forintos támogatással és legalább 24 hónapos futamidővel jelentek meg. A nyerteslistához kapcsolódó botrány hatására kiírt EFOP-3.3.1-16 pályázat – a programok projektzárásának összehangolása érdekében – már csak 15–18,85 millió forintos támogatással, 16–24 hónapos futamidővel számoltak. 97 nyertest hirdettek ezen a kiíráson. A projektek többségének megvalósítására 2017–2019 között került sor.

** A támogatott tanodák csak az EFOP/VEKOP pályázatuk zárását követően indíthatták el az új projektciklust. Emiatt nagyon eltérő a támogatott időszak hossza. A táblázatban szereplő összeg az egész éves költségvetést takarja, aminek az időarányos részét kapták meg az egyes tanodák. A költségvetés továbbá függött a vállalt gyermekszámtól (20–30 fő) is. A 2020-as évre vonatkozóan nem került sor pályázati kiírásra, hanem az előző évhez hasonló feltételekkel egy újabb naptári évre meghosszabbították a program megvalósítását.

ÁTTÉRÉS AZ ÁLLAMI FORRÁSOKRA

2017–2020 között az Oktatási Hivatal, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, majd a terület átszervezését követően a Belügyminisztérium, illetve a tanodákat képviselő civil ernyőszervezetek, a TanodaPlatform, illetve a Magyarországi Tanodahálózat bevonásával felálló Tanoda Munkacsoport keretében zajlott a tanodák új finanszírozási koncepciójának kidolgozása, monitoringja. A munkacsoport felállítása és a finanszírozási rendszer újragondolása nem függetleníthető attól az érdekvégyesítő folyamattól, ami a 2016 őszi megjelent tanodapályázat nyerteslistájához köthető. A TanodaPlatform felhívta a figyelmet a pályázati eredményekkel kapcsolatos visszaélésekre (a korábban is működő tanodák döntő többsége nem kapott támogatást, a pályázati források egy részét eltérítették) és az európai uniós pályázatok diszfunkcionális működésére (Fejes – Szűcs 2016a). A rendszertelen, kiszámíthatatlan finanszírozási ciklusok problémáját tekintve jelentős előrelépés történt: 2019-től a tanodák számára folyamatos állami finanszírozású pályázat biztosítja a forrásokat (Szűcs – Fejes 2021). Az állami finanszírozásra való áttérés jelentőségét mutatja, hogy a Biztos Kezdet Gyerekházak programján kívül korábban nem volt példa az ágazatban az európai uniós forrásokból fejlesztett programok rendszerszintű állami finanszírozású továbbélésére (I. Balás et al. 2016, Keller 2018). Az állami finanszírozás kétéves pilotidőszakát követően 2021–2023 között hároméves időszakra nyertek finanszírozást a tanodák, amelyeknek köre a 2019-től induló időszakhoz képest csekély mértékben változott, s így – ha nem is előre ismert módon⁴ – ötéves, folyamatos működést valósíthatnak meg a 2019-ben nyertes tanodák.

Annak ellenére, hogy a finanszírozás folyamatosságának problémája megoldódni látszik, a tanodák költségvetése kapcsán új probléma jelent meg: a célokhoz és elvárásokhoz viszonyított alulfinanszírozottság. E probléma egyrészt már az első kétéves pilotidőszak előtt előrejelezhető volt, illetve a megvalósítás során nyilvánvalóvá vált, másrészt a garantált bérminimum emelése és a folyamatosan erősödő infláció új körülményekként jelentkeztek. A TanodaPlatform szakértőinek az állami finanszírozást előkészítő munkacsoportban többször hangoztatott álláspontja szerint már a 2019-es indulóévben is legalább 17 millió forint éves forrásra lett volna szüksége egy 30 tanuló támogató tanodának az elvárt követelmények átlagos színvonalú megvalósításához (Szűcs – Fejes 2020).

A tanodák finanszírozásának értékvesztését több szempontból is szeretnénk alátámasztani. A gondolatmenet során a viszonyítási időszakként a TÁMOP-3.3.5/A/08/1 és a TÁMOP-3.3.5/A/08/1/KMR kódszámú, 2008-as tanodapályázatokat tekintjük, mivel ezen európai

⁴ A 2019-es pilotidőszakot eredetileg egy évre tervezték, a projekt zárása előtt hosszabbították meg két évre a támogatást. Szintén nem tudhatták előre a fenntartók, hogy a 2019-ben támogatott tanodák finanszírozása a 2021–2023 közötti időszakban is megoldott lesz.

uniós pályázatok már kellően nagyszámú támogatottat értek el (55 tanoda, I. Szűcs – Fejes 2021). Továbbá a rendelkezésünkre álló adatok alapján, esetenként átlagolást alkalmazva, erre az időszakra nézve viszonylag pontosan meghatározható az egy tanulóra eső támogatás mértéke,⁵ ami havi 33 333 forintra tehető ebben az időszakban. Ehhez képest 2022-re mindössze 37 500 forintra emelkedett ez a mutató, azaz 12,5 százalékos növekedést mutat.

Hiába történt egy csekély növekedés abszolút értelemben, relatíve hatalmasat zuhant a tanodák finanszírozása. 2008–2021 között 53,22 százalék a kumulált infláció mértéke.⁶ Az értékvesztés elkerülése érdekében 51 073 forintra kellett volna emelkednie az egy tanodai támogatásra jutó havi támogatás összegének, ami a jelenlegi 13 500 000 forint éves támogatás helyett 18 386 280 forintot⁷ jelentene.

Amennyiben a tanodák működtetését alapvetően meghatározó garantált bérminimum változását követjük nyomon, még az előző indikátorhoz képest is hatalmas mértékű inflációt tapasztalhatunk. 2008-ban 84 525 forint volt a garantált bérminimum középértéke,⁸ 2022-ben pedig 260 000 Ft. Eszerint másfél évtized alatt több mint háromszorosára (307,6%) nőttek a bérterhek, miközben a 2008-as időszakhoz képest a foglalkoztatás kötelezettsége megítélésünk szerint növekedett, hiszen a tanodák professzionalizálódtak, kialakult a tanodapedagógusi hivatás, a szakmai elvárások szabályozottak és egyértelműen magasabbak lettek, továbbá a jelenlegi támogatás konkrétan meghatározza a tanodában minimálisan elvárt heti óraszámokat.

A támogatás értékcsökkenése nemcsak hosszú távon, hanem középtávon is értelmezhető. Az állami finanszírozású támogatás 2019. évi elindítása óta a támogatás összege változatlan. Az eltelt időszakban a kumulált infláció 12,26 százalék,⁹ tehát értékkevetés esetén 2021-ben 15 155 100 forint összegű támogatásra lett volna szüksége egy 30 tanulóval dolgozó tanodának. A bérek tekintetében is jelentős a támogatás elértéktelenedése: 2019-ben 195 000 forint volt a garantált bérminimum,¹⁰ így 2022-re harmadával (33,3%) nőttek a bérterhek.

A KUTATÁS RÉSZLETEI

Célok

Kutatásunk célja egy helyzetkép felrajzolása a tanodák aktuális finanszírozási helyzetéről annak érdekében, hogy a helyzet alaposabb ismeretének birtokában hozzájáruljunk a finanszírozási nehézségek megoldási lehetőségeinek kidolgozásához. E kutatási cél kitűzésének egyik in-

⁵ A támogatott pályázatok száma, a rendelkezésre álló keretösszeg, illetve a lehívható legmagasabb támogatási összeg alapján egyértelműen valószínűsíthető, hogy egy pályázó átlagosan 22 millió forint támogatást kapott. A futamidő intervalluma miatt (20-24 hónap) átlagolásra kényszerültünk, ami csökkenti a becslésünk pontosságát. A későbbi évek tanodapályázatai e kiírásnál is nagyobb változatosságot mutatnak a futamidő és az elnyerhető összeg tekintetében, így a lehetőségekhez képest ez az időszak egy stabil viszonyítási pontnak tekinthető.

⁶ https://vasarlocsapat.hu/_kalkulator/_inflacio/inflacio-kalkulator.shtml?t=summ&y=2008

⁷ A bemutatott adat nem tartalmazza a 2022-es évre vonatkozó, kiemelkedően magas inflációt.

⁸ 2 évnél kevesebb gyakorlati idő esetén 82 800 Ft, legalább 2 év gyakorlati idő esetén 86 250 Ft volt a garantált bérminimum összege 2008-ban. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=00000001.MIN&txreferefer=00000001.txt>

⁹ https://vasarlocsapat.hu/_kalkulator/_inflacio/inflacio-kalkulator.shtml?t=summ&y=2019

¹⁰ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=00000001.MIN&txreferefer=00000001.txt>

dokát az európai uniós pályázati forrásokról az állami finanszírozásra való áttérése jelentette. További indokként jelentkezett, hogy 2021 utolsó hónapjaiban számos megkeresés érkezett a TanodaPlatform-hálózathoz, és a tanodák képviselői arra hívták fel a figyelmet, hogy a korábban is tapasztalható pénzügyi nehézségeiket a garantált bérminimum 2022. január 1-től hatályba lépett jelentős mértékű emelése tovább fogja súlyosbítani. Emellett úgy véljük, hogy munkánk az állam és a civil szereplők együttműködésére vonatkozóan is tanulságokkal szolgál.

Módszerek

Az adatgyűjtés félig strukturált interjúk segítségével történt. Az adatgyűjtést szociológus hallgatók végezték a Budapesti Corvinus Egyetem Science Shop kurzusának keretében. A hallgatók részt vettek az interjúvázat kidolgozásában, amelynek véglegesítése egy próbainterjú tapasztalatainak feldolgozását követően történt meg. Az interjúvázat a következő témaköröket foglalta magában: (1) a tanoda általános jellemzői, (2) a válaszadó szerepe a tanodában, (3) az állami támogatásra való áttérés tapasztalatai, (4) a tanoda finanszírozási helyzete, (5) megoldási lehetőségek, egyéni stratégiák a finanszírozási problémák orvoslása kapcsán.

Az interjú online platformokon keresztül történt, jellemzően 30-60 perc időtartamban. Az interjúk begépett szövegeit kvalitatív tartalomelemzéssel dolgoztuk fel, a manuális kódolás során kialakított fő tartalmi kategóriákat, illetve alkategóriákat papír-olló módszerrel rendeztük.

Minta

A válaszadók a TanodaPlatform-hálózat tanodái közül kerültek ki. A Motiváció Oktatási Egyesület által 2013-ban életre hívott hálózat célja egyrészt hatékony érdekképviselő megvalósítása, másrészt a *hálózatépítés* elősegítése, harmadrészt a tanodák munkájának *szakmai támogatása, fejlesztése* (Fejes – Szűcs 2016b). A tanodák a TanodaPlatform honlapján¹¹ keresztül szabadon csatlakozhatnak a hálózathoz, jelenleg 77 tanoda tagja a hálózatnak. A beszélgetésre a TanodaPlatform belső levelezőlistáján keresztül kértük fel az interjúalanyokat, és az önként jelentkezőkkel készült interjúk. Úgy véljük, e hálózathoz való csatlakozás a szakmai fejlődés lehetőségeinek keresését fejezi ki, így interjúkutatásunk eredményei az átlagosnál innovatívabb tanodák helyzetéről kínálnak pillanatképet.

Összesen nyolc tanoda képviselőjével készült interjú, akik között szakmai vezető, tanoda-pedagógus és a tanoda pénzügyi működéséért felelős munkatárs egyaránt volt. Ugyanakkor e pozíciók kapcsán lényegesnek tartjuk megjegyezni, hogy a tanodai munkatársak jellemzően többféle minőségben is részt vesznek a tanodák munkájában. Általánosan jellemző volt, hogy a kérdezettek jelenleg is ellátnak, vagy korábban elláttak pedagógiai feladatokat tanodájukban. E jellemző alól mindössze két válaszadó volt kivétel. Az interjúfelvétel időpontjában a kérdezettek mindegyikének legalább öt éves tapasztalata volt tanoda működtetése kapcsán.

A kérdezettek tanodáinak néhány fontosabb jellemzőjét a 2. táblázat szemlélteti. A táblázattal a célunk egyrészt az, hogy bemutassuk a kérdezettek tanodáinak heterogenitását te-

¹¹ <https://tanodaplatform.hu/>

lepüléstípus és az alapítás éve szerint.¹² Másrészt a táblázatban a tanodáknak azon jellemzőit tüntettük fel, amelyek a finanszírozási helyzetet tekintve lényegesek – ezen adatokra munkánkban később visszautalunk. A továbbiakban az interjúkhoz rendelt sorszámok segítségével azonosítjuk az interjúalanyokat, illetve az interjúszemelvényeket.

2. táblázat A válaszadók tanodáinak néhány jellemzője

Interjú sorszáma	Alapítás éve	Település-típus	Hivatalos létszám	Tényleges létszám	Ingtatlan típusa	Önkéntesek száma
1.	2012	Város	30	45	Saját ingatlan (családi ház)	20
2.	2012	Község	30	32	Kedvezményes önkormányzati bérlemény	Többen, változó
3.	2014	Város	30	45	Piaci bérlemény	Többen, változó
4.	2013	Község	30	35	Piaci bérlemény	3 állandó, több alkalmi
5.	2015	Város	30	40	Piaci bérlemény	Többen, változó (külföldiek is)
6.	2013	Község	25	25	Piaci bérlemény	Többen, változó
7.	2013	Város	30	40	Kedvezményes önkormányzati bérlemény	12
8.	2017	Község	30	36	Ingyenesen használható önkormányzati ingatlan	8

Forrás: saját szerkesztés

EREDMÉNYEK

Az állami finanszírozásra való áttérés tapasztalatai

Azon változások összessége, amelyek a tanodák állami finanszírozásának kialakításához kapcsolódnak, számos pozitív hatást váltott ki. Legalább egy ötéves időszakra – de a keretrendszer természetéből adódóan feltételezhetjük, hogy akár hosszabb időtávra is – megszűnt a támogatási ciklusok közötti űr, rendszeressé és kiszámíthatóvá vált a tanodák finanszírozása. Bár a működtetés és elszámolás adminisztrációja a kérdezettek számára még jelenleg is túlbürokratizáltak tűnik, e területen is előrelépésről számoltak be, az európai uniós pályázati keretrendszer elhagyásával a tanodák ügyvitelének összességében egyszerűbb lett. Ez a finanszíro-

¹² Az állami finanszírozás bevezetése előtt 2017-ben volt lehetőség európai uniós pályázat keretében tanodát indítani. Mivel az állami finanszírozáshoz a tanodáknak korábbi működésüket igazolniuk kellett, így az államilag finanszírozott legfiatalabb tanodák 2016-ban indultak.

zási helyzetet is kedvezően érintette, hiszen a pályázatírói szakértelem egyre kevésbé fontos, és az adminisztrációra fordítandó erőforrások is csökkenthetők voltak ezáltal.

Sokkal jobb a helyzetünk, mióta állami forrásból működhetünk. Még 2013-ban, uniós forrásból indítottuk az első tanodánkat, és a pályázat lezárását követően több mint egy évig nem írtak ki új pályázatot, így önerőből, csökkentett szolgáltatásokkal tudtunk csak működni. És persze elég kilátástalan volt a helyzet, hiszen nem tudtuk, lesz-e egyáltalán új pályázat. De ha akkor bezárunk, a nulláról kellett volna kezdeni mindent egy új pályázat indulásakor. [...] Ebben az új rendszerben sok mindenre nem jut, de van egy kiszámítható finanszírozás, amely alapvetően fontos ahhoz, hogy stabil legyen a tanoda munkatársak köre. [7. interjú]

Valamivel kevesebb az adminisztráció, mint az EU-s támogatás idején. Viszont az is igaz, hogy nem kell akkora adminisztrációval foglalkozó stábot fizetni, ami azért sok pénzt elvitt. Korábban biztos kellett a működéshez valami projektcég, vagy az EU-s pályázatokban szakértő kolléga. De ami leginkább pozitív, hogy folyamatosabb, kiszámíthatóbb a finanszírozás. Kezdődött egy egyéves támogatási időszakkal, amit egy évvel meghosszabbítottak, majd a következő kérelmet egy hároméves időszakra lehetett benyújtani, ami 2023 végén ér véget. Azaz egy öt éves folyamatos finanszírozásnál tartunk most, ha minden igaz. [...] De azért a kommunikáció általában elég érdekes, nem annyira partneri. Nem nagyon kapunk válaszokat a kérdésekre. És nincs is egy olyan fórum, ahol elmondhatnánk, ha probléma merül fel. Például, most, hogy a finanszírozás messze nem fedi a költségeket, és nem tudjuk, mi lesz velünk. Az sem világos, érzékelik-e a bajt. [8. interjú]

Az állami finanszírozással együttjáró sztenderdizálási szándék mérlege is pozitív összességében. Egyértelműen szabályozták a tanodákkal kapcsolatos minimális elvárásokat, mind az infrastruktúra, mind a szakemberek felkészültsége és munkaideje, mind a tanulóknak nyújtott szolgáltatások tekintetében (I. EMMI 2018).

A tanodák finanszírozási logikájának – például a pályázati rendszernek, vagy annak a ténynek, hogy a források döntő részét megkerülhetetlenül a szakmai megvalósítók díjazására kell szánni – egyik vélhető következménye, hogy a tanodaszféra megszabadult a potyautasoktól, szerencselovagoktól, projektcégektől. A fenntartók döntő többsége egészen biztosan elkötelezett a vállalt cél iránt, hiszen nemcsak a költségvetés mértéke, hanem az elszámolása és felhasználási keretei miatt sem érdemes nyereségvágyból tanodát működtetni.

Azonban nemcsak a szerencselovagok, hanem a kevésbé szerencsés helyzetben lévők sem maradtak a tanodamozgalom tagjai, hiszen az új működési rendszerhez nem minden tanoda tudott alkalmazkodni. Néhányuk különböző – akár önhibán kívüli – okból nem kapott működési engedélyt az illetékes kormányhivataltól, vagy előbb-utóbb belátta, hogy az alulfinanszírozott helyzetben nem tud stabilan az elvárásoknak megfelelően működni.¹³

Végül is most is kvázi pályázatokat kell írni, de ezek egyszerűbbek, mint az uniósok voltak. Azért elsöre kicsit ijesztő volt, hogy miket kell benyújtani az állami finanszírozáshoz, jó sok előírást tartalmaz a kiírás. Másrészt azért ezeket az elvárásokat a normálisan működő tanodák tudják teljesíteni. Ha esetleg valaki korábban azért csinált tanodát, hogy pénzt keressen, nem valószínű, hogy a mos-

¹³ Tudomásunk szerint néhány tanoda az autonómiáját féltve döntött úgy, hogy nem igényel állami támogatást a működéséhez.

tani keretek között megmaradt, mert nem is adnak sok pénzt, és nagyon le is van szabályozva, mire lehet költeni, hogyan kell működni. Szóval ebből nem lehet kivenni pénzt. [8. interjú]

Úgy gondolom, hogy jól beállt a rendszer, azaz aki benne van a támogatotti körben, az sokáig tudja használni az elkészített dokumentumait, pályázatát, mert a követelmények nem nagyon változnak, ami jó. Viszont az elején ahhoz, hogy a kormányhivatal megadja az engedélyt, elég sok mindennel meg kellett küzdeni, és elég sok pénzt kell költeni rá. Olyan dolgokat kellett benyújtani az engedélyhez, amiről korábban fogalmunk sem volt. [...] Úgy tudom, végül nem is kapta meg minden tanoda az engedélyt. [7. interjú]

A tanodák támogatásának és szabályozásának új keretei kapcsán jelzett előnyök mellett a tanodák szakmai koordinációját végző Társadalmi Esélyegyenlőségi Főigazgatóság kommunikációja tekintetében több tanoda is elégedetlenségét fejezte ki. A válaszadók a nehézkes és nem egyenrangú kommunikációt említették. Igényként fogalmazták meg, hogy a tanodák nyilvánvaló nehézségei esetén egyrészt a koordináló szervezet proaktív legyen, másrészt valamiféle lehetőséget biztosítson a rendszeres egyeztetésre.

Amire jut, és amire nem

Bár a tanodák többsége az aktuálisan használt ingatlan kapcsán hosszú távra tervez, a kérdezettek fele arról számolt be, hogy jelentős átalakításra, felújításra lenne szükség ahhoz, hogy funkcionalitását tekintve megfelelőek legyenek ezek az ingatlanok. Az IKT-eszközök hiánya jelenleg nem tűnik meghatározó problémának. Ebben feltehetően szerepe van a koronavírus-járványra reagálva a tanodák számára 2020-ban kiírt eszköztámogatási pályázatoknak, valamint az elindított adománygyűjtő kampányoknak (I. Fejes – Szűcs 2021).

[N]agyon kicsi a helyünk, illetve nagyobb felújításra szorul [...]. A falak is elég rossz állapotban vannak, penészedik is, van egy olyan helyiség, ami máshogy van szigetelve, mint a többi, és télen vízesednek a falak, szóval elég rossz. Tehát szükség lenne felújításra nagyon sürgősen. [2. interjú]

150 éves vályogházát bérlünk, ami épp, hogy megfelel a törvényi előírásoknak, viszont nagyon jó helyen található. [...] Ideje lenne a tetőt is lecserélni. [4. interjú]

Nincs saját tulajdonban lévő helyünk, tanodánk egy régi üzlethelyiségben található, ezt béreljük évek óta. Valamennyire átalakításra került, pozitívum, hogy nyitott terek vannak (előnyökkel és hátrányokkal is jár), ugyanakkor negatívum, hogy nincsenek kisebb fejlesztőszobák. Kb. két-három helyiségre lenne még szükségünk. Nagy problémánk, hogy az épület kicsi, illetve nincs saját udvarunk, így sokszor a parkolóban vagy a közeli játszótéren kell megvalósítanunk különböző tevékenységeket. [5. interjú]

A tanodák működésének alapvető eleme az étkezések, elsősorban uzsonna biztosítása a gyermekek számára. Nemcsak magától értetődő fiziológiai okok miatt (a tanulók energiaszintje megfelelő legyen a foglalkozásokon), hanem a szocializációnak is fontos része lehet az étkeztetés. Például indirekt módon az egészségtudatos életmód irányába lehet terelni a mentoráltakat, illetve a közösségi életnek is meghatározó része az ételek közös elkészítése, elfo-

gyasztása. A kommenzalitás a közösség megerősítésén túl a tanodás fiatalok felelősségvállalásának és szabálykövetésének a megerősítésére is alkalmas. Továbbá a tanodában esetenként a gyerekek olyan tápanyagdús ételekhez, vitaminokhoz juthatnak, amelyeket a családi étkezések során korlátozottan kapnak csak meg. Ezért kulcskérdés az étkezés biztosítása a tanodákban – amelynek minősége és mennyisége alapvetően költségvetési kérdés.

A tanodai uzsonnáztatás nagyon-nagyon fontos. Egyrészt ez vonzó a gyerekeknek, azaz nagyobb eséllyel jönnek, ha ehetnek is a tanodában. És persze egyfajta családi hangulathoz és szabálykövetéshez is nagyban hozzájárul. Közösen eszünk, közösen készítjük el az ételt, közösen pakolunk el, mosogatunk. Meg persze az egészséges táplálkozás kapcsán is egy ziccer. Sokan ilyenkor tudnak megkóstolni olyan ételeket, amiket máshogy nem tudnának. [7. interjú]

Élelmiszerre éves szinten körülbelül 700 000 Ft lett beállítva a tanodai költségvetésből, azonban ezt más forrásokból is finanszírozzuk (vannak támogatóink). Úgy gondolom, hogy évi 1 500 000 millió forint értékű ételt eszünk meg. [4. interjú]

Sőt, azt is beterveztük, hogy havonta meg tudjuk ünnepelni a születésnapokat, és akkor torta is van. Ezek a közösség szempontjából nagyon fontos események. [...] Mi szerencsések vagyunk, mert jelenleg is van olyan támogatásunk, nagyságrendileg több millió forint, amiket élelmiszerre költhetünk. Az állami forrásból ezeket így nem tudnánk megvalósítani. [8. interjú]

Minden megkérdezett tanoda említette, hogy a nyári táborait csak úgy tudja megszervezni, ha az állami támogatáson túl további forrásokat von be.¹⁴ Elsősorban további pályázatok, önkormányzati támogatások, esetleg céges adományok segítségével tudják biztosítani ezeket a programokat. Egy-egy, forrásszerzésben kiemelkedően tapasztalt, magánadományozói körrel rendelkező tanoda célzott gyűjtést is végez a táborok megvalósítása érdekében.

Nagyon fontos lenne, hogy a gyerekeknek minél többet mutassunk a világból, minél több helyen kipróbálhassák magukat. Ezt a jelenlegi költségvetés sajnos nem engedi [...] programokat, általában olyanokat szervezünk, melyek kevés költséget igényelnek (közelben, ingyenes programok). [6. interjú]

Az idej programokat főleg más, egyéb pályázatokból oldottuk meg, de ha jövőre nem lesznek ilyen lehetőségeink, akkor nagy problémák elé nézünk. [4. interjú]

A korábbi városvezetés minden évben párszáz ezer forinttal támogatta a nyári táborokat, illetve a helyi vállalkozók, akik érzik a felelősségét. [3. interjú]

Számunkra kiemelkedően fontosak a kirándulások, viszont sajnos a jelenlegi tanodafinanszírozás ezt nem mindig teszi lehetővé. Idén nyáron kivételesen el tudtunk menni táborozni [...] azonban nem a tanodai pénzből, ilyenkor a költségeket ki kell még pótolni. [4. interjú]

¹⁴ Az Erzsébet Alapítvány rendszeresen ír ki pályázatot a tanodák számára. A tanodák egy része él ezzel a lehetőséggel, mások viszont a pályázat keretei (a tanodás tanulókat csak részben fedő célcsoportok, a lehetséges kísérők korlátozott száma, a felelősségvállalás rendezetlen kérdései, a szakmai programmal kapcsolatos információhiány, illetve ellentmondások stb.) miatt nem tekintik reális opciónak ezt a lehetőséget.

Összességében elmondható, hogy leginkább nem pénzösszeg, hanem tárgyak és költségmentes programok formájában jutunk hozzá a legtöbb támogatáshoz, így mindenképpen konkrét, célzott felhasználásuk van. [5. interjú]

Bár minden kérdezett tanoda beszámolt arról, hogy esetenként adományokban részesül, de ez elsősorban a táborok megvalósításához járulhat hozzá. Az adományok többsége nem pénzbeli, inkább tárgyi. Az adományok között az élelmiszeradományok dominálnak, amelyeket főként a családok számára juttatnak el a tanoda munkatársai. Az is jellemző gyakorlat, hogy az ünnepek megtartását, ajándékok finanszírozását – például tanévzáró, ballagás, karácsony esetében – tárgyadományokra alapozottan szervezik meg a tanodák. Jól látható, hogy a jelenlegi forráshiányra adott válaszok egy újabb forráshiányt hoznak létre: a nagy mennyiségű és fontosságú, gyakori adománygyűjtés és önkéntesszervezés egy professzionális fundraiser és/vagy kommunikátor alkalmazását igényelné.

A tanodai munkatársak fizetése

A tanodapedagógusokat, illetve a menedzsmenttel foglalkozó kollégákat munkaszerződéssel, megbízási szerződéssel vagy vállalkozói jogviszonyban foglalkoztatják a tanodafenntartók. Néhány esetben, elsősorban egyetemi hallgatók bevonásakor, egyszerűsített foglalkoztatással is dolgoznak segítők a tanodákban. A foglalkoztatási forma részben a tanoda szakmai modelljétől függ. Azokban a szervezetekben, ahol a feladatokat leginkább másodállásban dolgozó iskolai pedagógusok látják el, a vállalkozói forma, illetve a megbízási szerződés a preferált, részben a hatékony forrásfelhasználás, vagyis a járulékok alacsonyan tartása érdekében. Egy másik tipikus szervezeti modellben viszont a kollégák foglalkoztatását munkaszerződés keretében kell megoldani, mivel a tanodai dolgozók főállásban látják el a feladatukat. Fontos egyértelművé tenni: ez nem csak munkaszervezési kérdés, a tanodák egy része a szolgáltatás stabilitásának és színvonalának a zálogát látja a főállású munkatársak foglalkoztatásában. Egyrésztől a fluktuáció elkerülése miatt, amely a személyes kapcsolatokra alapozó szolgáltatást rendkívül kedvezőtlenül érintheti; másrésztől azért, mert a tanodai munkában való részvétel speciális tapasztalatot, attitűdöt igényel. Az e szemléletet képviselő tanodák jogkövető magatartás esetén, elkerülve a rejtett foglalkoztatás csapdáját, mindenképpen munkaszerződéssel alkalmazzák a kollégákat.

Azonban a foglalkoztatási forma megválasztása költségvetési kérdés is. A tanodapedagógusok fizetése jellemzően alacsony, kevésbé versenyképes, általában a garantált bérminimummal megegyező mértékű. A helyzet paradoxonja, hogy a 2022. januártól hatályba lépő központi béremelést követően a jelenlegi támogatási szint mellett ezt az alacsony fizetést sem lesznek képesek kigazdálkodni a tanodák.¹⁵ Munkavállalói oldalról a szociális ágazati bérpótlék folyósítása ad némi kompenzációt, de e lehetőségről, az igénylés és elszámolás mechanizmusáról a tanodák egy része nem rendelkezik megfelelő információval, így le sem hívja azt.

¹⁵ A tanodákban minimum heti 120 órányi munkaidőt kell a program működtetésére fordítani. Ez az intenzitás három főállásra átalakítva, garantált bérminimum összegével számolva évi 10,6 millió forint bérköltséget jelent egy tanodának. Tehát ebben a hipotetikus esetben a költségvetés közel 80 százalékát emészti fel az egyébként alacsony munkabérek.

Számomra – mivel egyelőre nincs másik állásom – nagyon kedvezőtlen, hogy csak megbízási szerződéssel vagyok. Jelenleg folyamatban van, hogy munkaszerződésre váltunk, amely mindenképp szerencsésebb lenne, azonban sokkal nagyobb bérköltséggel is járna, ez jelen költségvetésünkől nem termelhető ki. Sajnos az sem lehetséges, hogy más főállású alkalmazottat is felvegyünk, hiszen akkor másoktól kellene megválnunk. [6. interjú]

Az egyetlen dolog, amivel fel tudtuk venni a bérversenyt a közsférával, az az ágazati bérpótlék. Szociálisgazazati-bérpótléket csak munkaszerződés után lehet igényelni. Tehát megbízási szerződés után nem tudunk. [3. interjú]

13 500 000-ból egyáltalán nem jövünk ki, csak külső forrás bevonásával megoldható. Jelentős része a bérköltség, de ugye nem adunk magas béreket, minimálbér gyakorlatilag, amit egyáltalán nem tartunk fairnek, illetve azt sem, hogy nem tudunk fizetésemelést adni. [2. interjú]

[A] bér egy nagyon-nagyon drága dolog, mert havonta a bérköltség az 800 ezer–1 millió forint járulékkal együtt. [1. interjú]

Szakmai vezetőnk havi keresete 120 000 Ft-ot jelent. Három főállású munkatársunk évi több mint 8 millió forintot visz haza, azonban a minimálbér emelkedésével ez az összeg most 10 millió forintra fog nőni, amely a jövőben hatalmas kihívást fog számunkra jelenteni. [4. interjú]

Nemcsak a munkatársak fizetésére, de a képzésükre, szakmai támogatásukra, így például a szupervízióra sem jut forrás a tanodák többségében. Továbbá a közoktatásban dolgozó pedagógusokhoz képest az életpályamodellre alapozott előrelépés sem adott a tanodapedagógusok számára. Mindezek tovább erősítik a munkatársak fluktuációját.

A kutatásba bevont összes tanodában dolgoznak önkéntesek (2. táblázat), akik jelentősen hozzájárulnak a tanodák működéséhez. Finanszírozási szempontból azonban azzal is számolni kell, hogy képzésük, koordinációjuk és megtartásuk szintén erőforrásokat igényel. Összességében elmondható, hogy egyre gyakrabban merül fel a munkaerőhiány problémaként a finanszírozási kérdésekkel összefüggésben.

Ha lenne lehetőség, hogy szupervízióban vegyenek részt a tanodások, az nagyon jó lenne. [3. interjú]

[A] szupervíziót találnám fontosnak, hiszen ez egy olyan pálya, ahol nagyon könnyű kiégni, mivel mindenki nagy hivatástudattal végzi, viszont sajnos kevés a pozitív visszacsatolás. Sokszor nagyon nehéz családokkal és gyerekekkel dolgozunk együtt, alapvető lenne a tapasztalatok, élmények, esetleg kudarcok megbeszélése valakivel. [6. interjú]

Igazság szerint a tanodának szüksége lenne még szakemberre. [5. interjú]

A vicc az, hogy a rettenetesen alulfizetett tanárokhoz képest is keveset keresnek a tanodapedagógusok, és jóval bizonytalanabb és kiszolgáltatottabb helyzetben vannak. Mondjuk az is igaz, hogy sokkal szabadabban és kreatívabban dolgozhatunk, és ez sok mindenért kárpótol [7. interjú]

Hivatalos és tényleges létszám

Az alulfinanszírozott helyzet egy további eleme, hogy a tanodák rendszerszinten több tanulót látnak el, mint amennyire finanszírozást kapnak. E gyakorlat egyik oka a családokkal való együttműködésből fakad: kisebb testvéreket, szülőket is bevonnak egyes programelemek megvalósításakor. Szegregátumokhoz kötődő tanodák esetében különösen gyakori helyzet, hogy nem a támogatási feltételekre fókuszálva, projektszemléletű döntéseket hozva válogatnak a gyerekek közül a tanodák munkatársai, hanem a maximálisan támogatott 30 főnél nagyobb tanulói létszámmal, jellemzően a teljes közösséggel foglalkoznak. Erős szelekció esetén elveszíthetnék a családok együttműködési szándékát.

A kirándulások során nemcsak a gyerekeket viszik magunkkal, hanem sok szülő, testvér is velünk jön, ez kapcsolatépítés szempontjából nagyon fontos. [4. interjú]

Mivel a hozzánk járó gyerekek nagyon össze vannak növe családjukkal, így sokszor a szülők, kistestvérek is bejárnak (ők a rendszerben nem szerepelnek, de szinte mindig jönnek). [5. interjú]

Míg a fentebb jellemzett okot szakmailag megalapozottnak tekinthetjük, a tanodák adminisztrációs anomáliák miatt is kénytelenek a hivatalosan vállalt létszámnál nagyobb tanulói körrel dolgozni. A jelenlegi elszámolási rendszer nem tudja érdemben kezelni a tanulói lemorzsolódást. Gyakorlatilag egy tanuló kiválását követően a következő héten már szerződéssel rendelkező tanulóval kell(ene) pótolni a lemorzsolódott tanodást. Ez a gyakorlatban csak akkor teljesíthető, ha a hivatalosan regisztráltak mellett „tartalék” tanulókkal is foglalkozik a tanoda (l. 2. táblázat). Amennyiben nem él ezzel a megoldással a tanoda, lemorzsolódás esetén a támogatás egy részének visszafizetésére kényszerül. Azaz a tanodák egy nem életszerű eljárásrend következtében további forrásokat veszítenek.

Anyagi terhet okozott már, nem olyan nagyot. Nekünk, amit vissza kellett fizetni, az talán 100 ezer forint volt nagyjából. Mert ugye nálunk 30 gyereknél több gyerek van a tanodában, és így mi azt csináljuk, hogy minden gyereket bejelentünk a hivatalos rendszerbe. Nekünk az nagyon nagy bosszúságot okoz, hogyha van egy tört hét, mondjuk csütörtök, péntek már ünnepnap és csak hétfő, kedd, szerdán vannak foglalkozások. Így nem jön ki a heti két rendszeres látogatási alkalom a gyerekeknek. Ez lerontja a havi átlagot, éves átlagot. [2. interjú]

Bizonyos szempontból a pályázat szempontjából is biztonságosabb, hogy több gyerek van. [1. interjú]

[A] MÁK ajánlására is – 35 gyermeket vettünk fel. [4. interjú]

45 főre vagyunk engedélyeztetve, mert nyilván ez egy finanszírozási kérdés. Mindig a 30 fős normatív felett tartjuk a létszámot, nem is kevés fővel. Bármilyen probléma lehet, és egy stabil működést nem lehet arra fogni, hogy van 30 gyerekünk, és akkor majd azokkal elleszünk. Ezt nem lehet csinálni, mert nem biztonságos a működés. [3. interjú]

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az államilag támogatott finanszírozási rendszerre való átállásról összességében kedvezően nyilatkoztak a tanodák képviselői. Az állami finanszírozás stabilitást, kiszámíthatóságot biztosít, emellett az adminisztrációs terhek bizonyos csökkenése is kirajzolódik a válaszokból, ami az erőforrások felhasználását ugyancsak kedvezően befolyásolja. További pozitívum, hogy a tanodák működésére vonatkozó, a korábbiaknál jóval részletesebb és jogszabályi szintre emelt szabályozás egyfajta minőségbiztosításként is értelmezhető. Köztudott, hogy az egyenlőtlen-ségek kezelése rövid távú projektek segítségével aligha valósulhat meg (pl. Bauer et al. 2015), úgy tűnik azonban, hogy az állami finanszírozásra való áttérés e problémát kezeli, így a tanodák esélyt kaptak arra, hogy hosszú távon tervezzenek, ezáltal növeljék eredményességüket.

Az interjúk ugyanakkor azt is nyilvánvalóvá teszik, hogy a tanodák egyre fokozódó finanszírozási nehézségekkel küzdenek. Ennek középpontjában egyértelműen a tanodai szakemberek fizetése áll, ami nem meglepő, hiszen a tanodák költségvetésének legjelentősebb hányadát a humán erőforrás költségei teszik ki. A pénzügyi kihívások okai a következők voltak az adatfelvétel időpontjában: (1) az állami finanszírozási rendszer kialakításakor a tanodák támogatása jelentősen alultervezett volt, nagyságrendileg a szükséges összeg kb. 80 százalékát érte el; (2) az infláció miatt e kiinduló összeg is jelentősen veszített az értékéből; (3) a garantált bérminimum jelentős emelése miatt a tanodapedagógusok – egyébként vásárlóértékben igen alacsony – fizetése egyre nehezebben volt kigazdálkodható a támogatási összegből. Az interjúk elkészítése óta eltelt időszakban további nehézségek léptek fel. (4) Az évek alatt jelentőssé vált infláció 2021 novembere óta extrém mértékben növekedett, jelentősen súlyosbítva a korábban is tapasztalt nehézségeket, például az uzsonnáztatás finanszírozását. Az infláció természetesen a tanodapedagógusok bérének elértéktelenedéséhez is hozzájárult. (5) Az üzemanyagárak kvázi megduplázódása jelentős költségnövekedést okozott a tanodák számára, különösen, ha urbánus központból a szervezet által fenntartott gépkocsival utaztatják a munkatársakat és az önkénteseket a megvalósítási helyszínre, és/vagy a tanulókat szállítják a tanodába. (6) Az extrém mértékű energiaár-növekedés súlyosan megnehezíti a tanodák létezését. Az interjúk alapján kirajzolódó kép szerint a tanodák jelentős része olyan épületben működik, amely nem korszerű, így az energia árának növekedése vélhetően súlyosan érinti az intézmények működését. (7) A finanszírozási nehézségeket, illetve a fluktuáció veszélyét tovább erősítette a kisadózó vállalkozások tételes adójának (KATA) megszüntetése. A nem munkavállalóként foglalkoztatott tanodapedagógusok jellemzően ezt az adónemet használták. Ennek kivezetésével a nettó keresetek szinten tartása költségesebbé vált.

A pénzügyi nehézségek orvoslásakor a tanodák többféle stratégiát követnek. Ez természetesen részben eltérő helyzetükből is fakad (pl. állandó adományozói kör megléte, az általuk használt ingatlan jellemzői). Az önkéntesek bevonása széles körben alkalmazott stratégiának tűnik. Emellett a kiegészítő szolgáltatások (pl. étkezés, szabadidős és kulturális programok) hiánya tűnik könnyebben áthidalhatónak, illetve e programelemekre a külső források bevonása (pl. adományok, pályázatok) is jóval egyszerűbb lehet.

A civil szervezetek rugalmassága nemcsak a támogatott gyermekek és fiatalok esetében, de a finanszírozási gondok megoldásában is előnyösnek mutatkozik. Ugyanakkor e többletfeladatok a tanoda központi céljainak megvalósításától vonnak el forrásokat. Végző soron olyan helyzetet teremtenek, amelyben látszólag államilag finanszírozott módon végzik tevékenység-

güket a tanodák, azonban a valóságban egy hibrid finanszírozási rendszerben működnek, hiszen kiegészítő források nélkül feladataik megfelelő ellátása alig lehetséges.

Az állami finanszírozásra való áttérését követően a tanodaprogramok korábbiaknál alacsonyabb intenzitású támogatása egybevág a Biztos Kezdet Program kapcsán tapasztaltakkal. Balás és munkatársai (2016) beszámolója szerint elsősorban a humán erőforrásra fordítható összeg szűkössége és az eszközök amortizációja okoz problémát a Biztos Kezdet Házak esetében. Előbbi nehézséget főként közfoglalkoztatottakkal próbálják orvosolni, amit az önkormányzati fenntartás biztosít. További alternatív megoldások közül fenntartótól függően a közüzemi számlák átvállalása és az utazásban való segítség merült fel a beszámolóban. Ennek alapján megfogalmazható, hogy az állami forrásból támogatott, de főként civil szervezetek által fenntartott tanodák működése rugalmasabb, a külső források bevonásában hatékonyabb. Másként fogalmazva: a tanodák civil szervezeteken keresztüli fenntartása egyfajta biztosítékot jelent arra, hogy a kisebb volumenű vagy átmeneti pénzügyi nehézségeket a tanodák rugalmasan áthidalják, fenntartva ezzel az egyenletes minőségű szolgáltatást. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy amennyiben a tanodai szolgáltatások fenntartása továbbra is cél, a tanodák finanszírozási helyzetét rendezni szükséges, mivel kiigazítás nélkül a tanodák többsége nem lesz képes ellátni megfelelő színvonalon a jogszabályban rögzített feladatait, s akár a tanodák tömeges bezárása is reális veszély.

Az állami és civil szereplők együttműködése kapcsán felmerül továbbá, hogy az állami oldal kommunikációjával jellemzően nem elégedett a civil oldal. Erre egyrészt magyarázatot kínálhat, hogy az állami szereplők jellemzően hierarchikus viszonyban állnak azokkal a szervezetekkel, amelyekkel együttműködnek. Másrészt vélhetően a civil oldal elvárásai sem szokványosak, ami ugyancsak érthető. Joggal érezhetik a tanodát fenntartók, hogy a korábbi megállapodás rá eső részét az állam nem tartja be, mivel a feladatokhoz rendelt források nem elégségesek. Ugyanakkor a tanoda munkatársai különféle többletforrások bevonásával igyekeznek a – szigorúan, jogszabályban is – rögzített szolgáltatások minőségét és rendszerességét megőrizni, és ebben a helyzetben nincs olyan fórum, amely lehetőséget biztosítana a kihívások megtárgyalására, közös megoldáskeresésre.

Megítélésünk szerint további nehézséget jelenthet, hogy a főként civil szervezetek (kisebb részben egyházak) által működtetett tanodák többszörösen is hátrányos helyzetben vannak a tanodában dolgozó pedagógusok, mentorok fizetésével kapcsolatos érdekérvényesítési lehetőségeiket tekintve. Ennek részben strukturális jellegű okai vannak. A tanodák nem tekinthetők az állami intézményrendszer stabil szereplőinek, hiszen mindössze négy éve részesülhetnek állami finanszírozásban. A civil szervezetek fenntartásának bizonytalanságait (pl. pályázati függőség, adományok) vélhetően súlyosbítja, hogy a fenntartó civil szervezetek erősen kitétek az állami forrásoknak. Ettől nem független, hogy a korábbi kiszámíthatatlan finanszírozást hosszú idő után, a közelmúltban váltotta fel a folyamatos, kiszámítható állami forrás. E pozitív fordulatot követően a tanodát működtetők vélhetően visszafogottak a finanszírozási igényeket tekintve. A tanodák egységes fellépését valószínűleg az intézmények és foglalkoztatottak nem túl magas száma¹⁶ és földrajzi tagoltsága is akadályozza.

¹⁶ 2021-ben összesen 593 fő (KSH 2021), akiknek egy számottevő része nem teljes állásban lát el tanodai feladatokat.

A szociális és oktatási ágazatban dolgozók keresete elmarad az azonos végzettséggel rendelkezők átlagos fizetésétől (Czibere – Mester 2020, Lannert 2021), amelyek nyilvánvalóan a tanodai pedagógusok és mentorok fizetésének meghatározásakor is viszonyítási pontot jelentenek. Bár az állami források esetében nincs közvetlenül meghatározva a humán erőforrásra fordítható összeg, az elnyerhető támogatási összeg, az elvárt heti óraszámok, valamint egyéb szakmai elvárások megvalósításának előírásai és rendelkezésre álló költségei közvetve mégis erős korlátokat jelentenek (I. EMMI 2018).

A civil háttér abban az értelemben is akadályt jelenthet, hogy – amint Pistyur (2020) jó érzékkel rámutat egy széles körben elterjedt nézetre – az ügyszeretettel összekapcsolódó belső motiváció miatt a civilek fizetési igényei nem tűnnek égetőnek, hiszen a közvélemény szerint a civilek az ügyszeretet miatt teszik a dolgukat. Ezt minden bizonnyal megerősíti, hogy a leszakadó társadalmi réteghez tartozókkal foglalkozó tanodai szakemberek referenciacsoportjai is eltérnek a szokásostól, illetve morális dilemmákat is felvetethet körükben, hogy a bérek ugyanazon büdzséhez tartoznak, amelyből a szükségét szenvedő családok gyermekeinek támogatása történik.

Összegzésként kijelenthető, hogy a fent leírt, megoldásra váró pénzügyi problémák a tanodák működését 2021-ig jelentősen megnehezítették, 2022-től pedig alapjaiban veszélyeztetik – hiszen ekkortól jelentősen nőtt a garantált bérminimum, illetve nagyságrendet lépett az infláció és az energiaárak mértéke, valamint kivezették a KATA-t.

Az erőforrások és kötelezettségek aránytalanságaiból adódó diszkrepancia orvoslására rövid távon a tanodák működésével kapcsolatos elvárások lazítása is megoldást jelenthetne, hozzásegítve a tanodákat a fennmaradáshoz.¹⁷ Erre azonban kevés lehetőség van, hiszen például a tanodák működésének kereteit rögzítő jogszabály (EMMI 2018) szerint a tanodák évente két hétnél hosszabb ideig egybefüggően nem szüneteltethetik a szolgáltatásnyújtást. Ez tulajdonképpen lehetetlenné teszi, hogy az állami intézményekhez hasonló módon a tanodák a fűtési szezonban történő hosszabb bezárással csökkentsék energiaköltségeiket.

Posztív fejlemény, hogy a Belügyminisztérium 2022 júniusában 2 millió forint összeggel egészítette ki a tanodák támogatását. Fontos hangsúlyozni, hogy akkor sem válik megoldottá az írásunkban feldolgozott problémakör, ha ez az emelés beépül a tanodák költségvetésébe. Konzervatív becslés szerint a jelenlegi állami támogatás másfélszerese, évi 20 millió forint nagyságrendű összeg szükséges ahhoz, hogy a magyarországi tanodák fenntartható módon, átlagos minőségi színvonalon működhessenek.¹⁸ Az említett összeg megítélése azonban nem rendezné megnyugtatóan a tanodák finanszírozási helyzetét. A jelenlegi nehézség is éppen abból adódik, hogy egy 2018-ban meghatározott költségvetés alapján kell egy 2021-ben elindult hároméves programot működtetniük a tanodákat fenntartóknak, miközben a finanszírozási körülmények drasztikusan megváltoztak. Akkor válna fenntarthatóvá a tanodák működtetése, ha reálisan kialakított (jelen helyzetben: lényegesen megnövelt) kiindulási összeget éves rendszerességgel a változó gazdasági körülményekhez igazítaná a finanszírozó. A változá-

¹⁷ Ez hosszabb távú megoldásként természetesen nem javasolható, hiszen a szolgáltatások mennyiségének és/vagy színvonalának tartós csökkenéséhez, így a célcsoport megkárosításához vezetne.

¹⁸ A becslés 2022 első félévének, az energiaárak drasztikus emelkedését megelőző időszaknak a körülményeire reagál. 2022 őszének változásai a tanulmány írásának időpontjában még nem mérhető fel, de mindenképpen tovább növelik a minimálisan szükséges finanszírozási összeget.

sok lekötése többdimenziós fókusz igényel: figyelembe kellene venni a garantált bérminimum, az energiaköltségek, az infláció, illetve a fogyasztói kosár változásait. A probléma mindenképpen megoldást igényel, főként egy olyan időszakban, amikor a tanoda célcsoportját jelentő hátrányos helyzetű gyermekekre és fiatalokra, valamint családjaikra a válság miatt a korábbinál is nagyobb terhek nehezednek – s így a tanodák támogató szerepe és felelőssége felértékelődik.

IRODALOM

- A Kormány 11/2022. (I. 14.) Korm. rendelete az egyházi és nem állami fenntartású szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók, intézmények és hálózatok állami támogatásáról szóló 489/2013. (XII. 18.) Korm. rendelet módosításáról.
- Balás, G. – Baranyai, Zs. – Herczeg, B. – Jakab, G. (2016): *Biztos Kezdet Program hatásvizsgálata: Értékelés és hatásvizsgálati zárójelentés*. Budapest: HÉTFA Kutatóintézet. https://hetfa.hu/wp-content/uploads/hetfa_biztoskezdet_zarotanutmany0210.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 11. 29.)
- Baráth, Sz. (2016): Romológiai tartalmak interiorizációs lehetősége tanodában. In: Fejes, J. B. – Lencse, M. – Szűcs, N. (szerk.): *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek*. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület, 143–144.
- Bauer, Zs. – Husz, I. – Szontágh, É. (2015): Handling long-standing inequalities with short-term projects: Some results and challenges of the implementation of the “Give Kids a Chance” Programme. *Review of Sociology*, 25(4): 4–28.
- Bazsalya, B. – Hörich, B. (2020): Iskolák közötti egyenlőtlenségek alakulása 2010 után. *Educatio*, 29(3): 425–448. <https://doi.org/10.1556/2063.29.2020.3.7>
- Bihari, I. – Csoba, J. (2018): „Az iskolán túl...” A tanodák szerepe a hátrányos helyzetű tanulók társadalmi integrációjában. *Metszetek*, 7(2): 3–27. <http://doi.org/10.18392/metsz/2018/2/1>
- Bihari, I. (2021): *A hátrányos helyzetű tanulók nem-kognitív készségeinek fejlődése a tanodában*. Doktori értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/5777e0eb-e875-4056-914f-0c5e4c6b0ef5/content> (Utolsó letöltés: 2022. 11. 29.)
- Czibere, K. – Mester, D. (2020): A magyar szociális szolgáltatások és főbb jellemzőik 1993 és 2018 között. In: Kolosi, T. – Szelenyi, I. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2020*. Budapest: TÁRKI, 434–449.
- Csovcsics, E. (2016): Közös gyerekünk. Iskola és tanoda együttműködése. In: Fejes, J. B. – Lencse, M. – Szűcs, N. (szerk.): *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek*. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület, 27–32.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) (2015): *Tanodasztenđerd*. Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma. <https://www.palyazat.gov.hu/doc/4518#> (Utolsó letöltés: 2020. 04. 11.)
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) (2018): *40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet a gyermekek esélyenövelő szolgáltatásainak szakmai feladatairól és működésük feltételeiről*.

- Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) (2019): *Szakmai szolgáltatás a tanoda program működtetésére*. Budapest: EMMI Gyermekesély Főosztály, Oktatási Hivatal EFOP-3.1.7. Esélyteremtés a köznevelésben c. kiemelt projekt tanoda tanácsadói & Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság. Kiadva: 2019. 04. 11. http://szocialisportal.hu/documents/10181/206271/Szakmai_ajanlas/4a1ef73e-311b-6548-5f17-d24d0933d6ae (Utolsó letöltés: 2020. 04. 11.)
- Fejes, J. B. (2014): Mire jó a tanoda? *Esély*, 26(5): 29–56.
- Fejes, J. B. – Lencse, M. – Szűcs, N. (szerk.) (2016): *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek*. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület.
- Fejes, J. B. – Szűcs, N. (szerk.) (2016a): *A TanodaPlatform jelentése az EFOP-3.3.1-15 tanodapályázat eredményeiről*. Kézirat. http://tanodaplatform.hu/letoltesek/TP_EFOP-palyázat_jelentes.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 04. 11.)
- Fejes, J. B. – Szűcs, N. (2016b): A tanodaszféra és a TanodaPlatform kapcsolódási pontjai. In: Fejes, J. B. – Lencse, M. – Szűcs, N. (szerk.): *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek*. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület, 13–21.
- Fejes, J. B. – Szűcs, N. (2021): Distance learning for under-privileged students during COVID-19 – The perceptions of tanoda teachers in Hungary. *Intersections, East European Journal of Society and Politics*, 7(3): 60–79. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v7i3.783>
- Fejes, J. B. – Tóth, E. – Szabó, D. F. (2020): Az oktatási méltányosság és aktuális kérdései Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 181(1):68–78. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.1.7>
- Fejes, J. B. – Vígh, T. (2019): A tanodák hatásának vizsgálata a szövegértés, matematika és néhány affektív változó alapján az eDia-platform alkalmazásával. In: Binder, M. (szerk.): *Tanodai tapasztalatok (2015–2019). Tanodajellemzők, egyéni fejlesztés, mérés. Záró tanulmánykötet*. Budapest: Oktatási Hivatal, 73–108.
- Heckman, J. J. – Humphries, J. E. – Urzua, S. – Veramendi, G. (2010): *The effects of educational choices on labor market, health, and social outcomes*. Working Papers 2011-002. Chicago: Human Capital and Economic Opportunity Working Group. <https://ideas.repec.org/p/hka/wpaper/2011-002.html> (Utolsó letöltés: 2022. 11. 29.)
- Kelemen, V. (2016): Bevonó foglalkozás a tanodában. In: Fejes, J. B. – Lencse, M. – Szűcs, N. (szerk.): *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek*. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület, 65–72.
- Keller, J. (2018): Az esélykiegyenlítés egyenlőtlen feltételei: a koragyerekkori szolgáltatások intézményi aszimmetriái. *Esély*, 29(5): 48–75.
- Kerényi, Gy. (szerk.) (2005): *Tanodakönyv. Javaslatok tanodák szervezéséhez*. Budapest: Sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.
- Kiss, M. – Vastagh, Z. (2021): Hátránykompenzáció az iskolán kívül? Az extrakurrikuláris intézmények szerepe és megítélése a tanulmányi eredményesség és előmenetel szempontjából. *Társadalomtudományi Szemle*, 11(2): 96–121. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.2.96>
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2021): 25.1.1.10. *Gyermekjóléti alapellátások*. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0010.html (Utolsó letöltés: 2022. 11. 28.)

- L. Ritók, N. (2016): Tanoda vagy iskola? In: Fejes, J. B. – Lencse, M. – Szűcs, N. (szerk.): *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek*. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület, 22–26.
- Lannert, J. (2016a): *Kellenek-e a tanodák?* <http://www.koloknet.hu/iskola/pedagogus/oktataspolitika/kellenek-e-tanodak/> (Utolsó letöltés: 2020. 04. 11.)
- Lannert, J. (2016b): Válasz Lencse Máténak. *Taní-tani Online*, 6. http://www.tani-tani.info/valasz_lencse_matenak (Utolsó letöltés: 2020. 04. 11.)
- Lannert, J. (2021): *Zárótanulmány az emberierőforrás-szűkösségekről a magyar közoktatásban*. Budapest: T-TUDOK.
- Lannert, J. – Németh, Sz. – Zágón B.-né (2013): *Tanoda-kutatás és fejlesztés 2012/2013. Zárótanulmány. Vitaanyag*. Budapest: T-TUDOK. https://www.romaeducationfund.org/sites/default/files/publications/tanodaprojekt_zarobeszamolo_2013nov_.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 04.11.)
- Márton, G. (2016): Kapcsolattartás a szülőkkal – Tanodai megközelítések. In: Fejes, J. B. – Lencse, M. – Szűcs, N. (szerk.): *Mire jó a tanoda? A TanodaPlatform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek*. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület, 130–140.
- Pistur, V. (2020): Zsigeri ellenérzésünk van, hogy megfizessük azokat, akik másokon segítenek – Merre tovább, civilek? *Forbes*. <https://forbes.hu/legyel-jobb/civilek-csr-pistur-velemenyl?fbclid=IwAR3XcSkoilMYDf-GCalyHynvijltSEXICfXmosMmNFDHGn4nOaVXF4iKGOA> (Utolsó letöltés: 2020. 11. 28.)
- Roma Education Fund (REF) (2009): *Studies and Researches*. <http://www.romaeducationfund.hu/publications/studies-and-researches> (Utolsó letöltés: 2012. 12. 30.)
- Szőke, J. (1998): *A Józsefvárosi Tanoda. Soros Oktatási Füzetek*. Budapest: Soros Alapítvány.
- Szűcs, N. – Fejes, J. B. (2020): *A TanodaPlatform összefoglalója a 2019. évi állami finanszírozású tanodapályázatról*. Kézirat. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület.
- Szűcs, N. – Fejes, J. B. (2021): Csodafegyver vagy pótcselekvés? A tanodamozgalom története és legitimációs kérdései. *Iskolakultúra*, 31(1): 45–67. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2021.01.45>